

Ünite 1: Borçlar Hukukunun Konusu- Borç İlişkisi-Edim- Borçlar Hukukuna Egemen Olan İlkeler- Borç Kaynakları- Hukuki İşlem Olarak Sözleşme-Sözleşme ve Kurulması

Borçlar Hukukunun Konusu

Borçlar Hukuku dersinde öncelikle ifası borçludan talep edilebilen ve ihlali hâlinde farklı hukuksal sonuçların gündeme geldiği tam borçların ne anlama geldiğini; bünyesinde tekil bir borçtan farklı olarak birden çok borç ve alacak, talep, yükümlülük gibi değişik Borçlar Hukuku figürünü barındıran geniş anlamda borç ilişkisini; sözleşme dışında da borçlara kaynaklık edebilen haksız fiil, sebepsiz zenginleşme, vekâletsiz iş görme gibi Borçlar Hukuku kuruluşlarını; bu kaynaklardan doğan borçların nasıl ve hangi koşullarda sona ereceğini ve benzeri konuları öğrenmeyi beklemeliyiz.

Medeni Hukukun kişiler arasındaki borç ilişkilerini düzenleyen bölümü Borçlar Hukuku adıyla anılmaktadır. 11.01.2011 tarihinde kabul edilerek 01.07.2012 tarihinde yürürlüğe giren 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu (TBK) bu alanı düzenlemektedir.

Borç ilişkisinin nasıl kurulduğu, bir diğer deyişle kişinin ne zaman ve ne şekilde borç altına gireceği, bu borcun nasıl ifa edileceği, ifa edilmezse bunun hukuksal sonuçlarının (yaptırım) neler olacağı, dar ve geniş anlamda borç ilişkisinin ne zaman sona ermiş olacağı gibi olgular Borçlar Hukukunun konusunu oluşturur. Bu nedenle, borç ve borç ilişkisi, Borçlar Hukukunun en önemli temel kavramlarındandır.

Borç ve Borç İlişkisi Kavramları

Kanun, borç ilişkisini tanımlamamıştır. Bu kavram en basit tanımıyla, alacaklı ile borçlu arasındaki hukuki ilişkiyi ifade eder. Alacaklı, bu hukuki ilişkiye dayanarak borçludan, bir edada bulunmasını (edimini ifa etmesini) talep etme hakkına sahiptir. Borçlu ise borca uygun davranışta bulunmakla (edimi yerine getirmekle) yükümlüdür. Tekil bir borç söz konusu olduğunda bile bunun bir alacaklı olması gerekir. Alacaklı olmayan borç olmaz. Her bir tekil borç, alacaklı ile borçlu arasında bir (dar anlamda) borç ilişkisinin varlığını gerektirir. Diğer yandan, borç deyimini tek başına borçlunun edim yükümlülüğünü ifade eder. Hâlbuki borç ilişkisi deyimini, madalyonun ikinci yüzü olan alacaklının, borcun ifasını talep hakkını da ifade eder.

Borcun Konusu: Edim

Edim, borçlunun yerine getirmekle yükümlü olduğu davranıştır. Borçlu bu yükümlülüğü yapma, verme veya yapmama şeklindeki bir davranışı sergileyerek yerine getirir. Borç ilişkisinin niteliğine göre bu davranış biçimlerinden birkaçının bir araya getirilmesinden oluşan edim yükümlülükleri de söz konusu olabilir. Edim, genellikle alacaklı bakımından mali bir değer ifade eder ancak bu şart değildir. Manevi bir menfaatin sağlanması da edimin konusunu oluşturabilir.

Asli Edim Yükümlülükleri: Bir borç ilişkisinin nitelendirilmesini sağlayan, ilişkiye adını veren borçlara asli edim yükümlülükleri denir.

Yan Edim Yükümlülükleri: Yan edim yükümlülükleri, kanundan veya sözleşmeden doğabilir. Kiracının; kiralananın ayıplarının giderilmesine ya da zararların önlenmesine yönelik çalışmalara katlanmakla yükümlü olması, kanundan kaynaklanan (TBK m. 319) bir yan edim yükümlülüğüdür. İşverenin işçiyi bir eğitim seminerine göndermeyi üstlenmesi ise sözleşmeden doğan bir yan edim yükümlülüğüdür.

İkincil Edim Yükümlülükleri: Sözleşmenin kurulmasıyla değil, onun ihlalden kaynaklanan ikincil (tali) nitelikte yükümlülüklerdir.

Koruma Yükümlülükleri: asli edimi desteklemek veya kalitesini artırmak gibi bir amacı bulunmayan, asli edim yükümlülüğünden bağımsız davranış ve koruma yükümlülükleridir.

Edim Türleri

Borcun konusunu oluşturan edimin farklı kriterlerden hareketle gruplandırılarak açıklanabilir.

Olumlu/Olumsuz Edim: Edim yükümlülüğünün konusunu bir şey vermek veya yapmak oluşturduğunda olumlu edimden söz edilir. Buna karşılık borçlu gerçekte yapabileceği bir şeyi yapmamayı üstlendiğinde olumsuz edimden

söz ederiz. Olumlu edimler, kişisel ve maddi edimler olarak iki alt başlık altında incelenebilir.

Kişisel Edim/Maddi Edim: Borçlunun bedensel veya düşünsel gücü ile yerine getirilen edimler kişisel, malvarlığından yerine getirdiği edimler ise maddi edimler olarak adlandırılır.

Tür/Parça Borcu: Borcun konusu belirli bir türe ait ayırt edici özellikler veya sayı, ölçü ya da ağırlıkla belirlendiğinde tür (cins/nevi) borcu söz konusudur.

Seçimlik Borç/Seçimlik Yetki: Borcun konusu birden çok edimden oluştuğu hâlde borç bunlardan sadece biri veya birkaçı seçilerek ifa edilmekle sona erecekse seçimlik borç söz konusu olur. Borçlu tek bir edimi üstlenmiş olmasına karşılık bunun yerine başka bir edimi yerine getirerek borçtan kurtulma yetkisine sahipse seçimlik yetkiden söz edilir.

Ani Edim/Süreklili Edim: Alacaklının edimdeki çıkarının bir defada mı yoksa zamana yayılmış bir şekilde mi ortaya çıktığına göre yapılan bir ayrımdır.

Hukuki Görev/Yükümlenti

Karşı tarafa edim çıkarı sağlamasa da borç ilişkisi içinde hakkaniyetin korunması amacıyla hizmet eden davranış kurallarına yükümlenti (kulfet/gerekli davranış) adı verilir.

Culpa in Contrahendo (cic) Sorumluluk Kelime anlamı sözleşme görüşmelerindeki kusur olan *cic*, sözleşme ilişkisi dışında ortaya çıkan bazı zararların sözleşme sorumluluğu esaslarına göre giderilmesi amacıyla geliştirilmiş bir sorumluluk teorisidir. Temelini dürüstlük kuralında bulan güven ilişkisi, taraflara, birbirlerine zarar vermemek ve karşılıklı çıkarlarını gözetmek konusunda özen gösterme yükümlülüğü yükler.

Eksik (Doğal) Borçlar

Gerçek bir borcun tüm özelliklerini taşıyan borçlar, tam veya eksiksiz borçlar olarak kabul edilebilir. Eksik borçlar ise, bu özelliklerin bir veya birkaçını taşımayan borçlardır.

Dar Anlamda Eksik Borçlar: Dar anlamda eksik borçlar; kumar, bahis ve evlenme simsarlığından doğan borçlardır.

Ahlaki Görevlerden Kaynaklanan Borçlar: Hukuk düzeninin değil ahlakın öngördüğü borçlar da eksik borç oluşturur.

Zamanaşımına Uğramış Borçlar: Borç zaman aşımına uğramış olsa da varlığını sürdürür. Dolayısıyla bu tür alacaklar talep ve dava edilebilir.

Borçlar Hukukuna Hâkim Olan İlkeler

Taraflar arasındaki borç ilişkilerini konu alan borçlar hukuku, taraflar arasındaki bu ilişkiye karakterini veren birtakım ilkelerden oluşur. Bunlar irade serbestisi ilkesi, nisbilik, ahde vefa ve güvenin korunması ilkesidir.

İrade Serbestisi (Özerkliği) : Borçlar Hukukuna hâkim olan temel ilkelerden en önemlisi irade özerkliğidir. Sözleşme özgürlüğünü ifade eden bu ilkenin iki yönü bulunur: 1) Sözleşme yapıp-yapmama özgürlüğü ve 2) sözleşmenin konusunu belirleme ve içeriğini serbestçe düzenleme özgürlüğü.

Borç İlişkisinin Nispiyeti : Borç ilişkisinden doğan edim yükümlülükleri sadece bu ilişkinin borçlu tarafına karşı ileri sürülebilir.

Ahde Vefa (Pacta Sunt Servanda) İlkesi: Verilen sözün tutulması gerektiğini öngören bu ilke, irade özerkliğinin karşılığını oluşturur.

Güvenin Korunması İlkesi: Borçlar Hukuku alanında, tarafların bir hukuki ilişki sırasında uyandırdıkları güvene aykırı hareket etmemeleri gerekir.

Borç Kaynakları

Taraflar arasındaki borç ilişkisinin doğumuna yol açan birden çok kaynak vardır. Bunlar; sözleşme, haksız fiil, sebepsiz zenginleşme, vekâletsiz iş görme, nafaka borçları vb. Borçların bir bölümü iradeye bağlı olarak diğer bölümü ise iradeye bağlı olmaksızın doğar. Borçların iradeye bağlı olarak doğduğu borç kaynakları hukuki işlem ve haksız fiillerden ibarettir.

Hukuki İşlem Kavramı, Türleri ve Hukuki İşlemin Türlerinden Biri Olarak Sözleşme

Kişilerin hukuki sonuç doğurmaya yarayan irade açıklamalarına hukuki işlem denir.

Hukuki İşlem Kavramı

Hukuk düzeni hukuksal sonucunu bağlarken açıklamada bulunanın bu sonucu isteyip istemediğini dikkate almaz. Bu tür irade açıklamalarına hukuki işlem benzeri diyoruz. Hukuk; bazı irade açıklamalarına, açıklamada bulunanın arzusuna uygun hukuksal sonucu bağlar. Bunlara da hukuki işlem denir.

Hukuki İşlem Türleri : Hukuki işlemler, kendilerini oluşturan irade açıklamalarının sayısına göre gruplandırılabilir:

Tek taraflı hukuki işlemler, sözleşmeler ve kararlar.

Hukuki işlemin Temel unsuru: İrade Açıklaması (İrade Beyanı): İşlem iradesi, hukuki işlemin özünü irade açıklaması oluşturur.

Açıklama iradesi, hukuki işlemin gerçekleşmesi için işlem iradesinin yanında açıklama iradesi de bulunmalıdır. Bu ise açıklamada bulunanın işlem iradesini muhataba bildirmek ve böylece hukuki işleme yürürlük (geçerlik, etkililik) kazandırmak yolundaki irade kararından oluşur.

Bildirim yolları, açıklamanın muhataba bildirilmesi çeşitli şekillerde gerçekleşebilir: Söz, yazı, işaret, davranış gibi. *Güven Teorisi ve İrade Açıklamalarının Yorumunda Kullanımı:* Güven teorisi, öncelikle belirli bir davranışın (söz, metin, işaret, susma...) irade açıklaması niteliği taşıyıp taşımadığı sorusuna cevap verir. Bu soruya verilen cevap olumlu ise bu kez açıklamanın kime yöneldiği (muhatabın kim olduğu) sorusu cevaplandırılır. Nihayet açıklamanın içeriği yani açıklamada hangi irade veya arzunun açıklandığı yine güven teorisinin yardımıyla ortaya çıkartılır.

Sözleşme Kavramı ve Türleri

Sözleşme deyiimi ile hukuki işlem olarak sözleşmeyi kast ediyoruz. Bu anlamda sözleşmenin kurulması için tarafların kendilerini bağlayacak şekilde karşılıklı vaatlerde bulunmaları/bağlanma yönündeki iradelerini açıklamaları yeterlidir.

Borç Doğuran Sözleşme/Diğer Sözleşmeler: Sözleşmelere sadece Borçlar Hukuku alanında rastlanmaz. Medeni Hukukun her alanında sözleşmelere rastlanır: Örneğin -tartışmalı olmakla birlikte- dernek kurma ve derneğe üyelik sözleşmeleri Kişiler Hukuku sözleşmeleridir. Evlenme ve evlat edinme sözleşmeleri Aile Hukukuna, miras sözleşmeleri Miras Hukukuna, aynı sözleşmeler Eşya Hukukuna ait sözleşmelerdir.

İki Taraflı/Tek Taraflı Sözleşmeler: Sözleşmenin iki veya tek taraflı olduğunu söylediğimizde, bunun sözleşmenin kaç tarafı bulunduğunu değil, (çünkü kural olarak her sözleşmenin iki tarafı bulunur) sözleşmenin hangi taraflarının borç altına girdiği dikkate alınarak yapılan bir ayrıma işaret eder.

Kanunda Düzenlenen/Düzenlenmeyen Sözleşmeler: TBK'de vekâlet, satış, trampa, eser, hizmet gibi çok sayıda sözleşme düzenlenmiştir. TBK dışındaki özel kanunlarla düzenlenen sözleşme tipleri de bulunmaktadır: Finansal kiralama, faktöring, avukatlık... sözleşmesi gibi. Bu sözleşmelerin tipini belirleyen, bir bakıma bunlara eser, hizmet gibi isimler verilmesine zemin oluşturan temel düzenlemeler kanunla belirlendiğinden bunlara tipik sözleşmeler denir. Bunların karşısında kanunda düzenlenmeyen atipik sözleşmeler yer alır.

Sözleşmeyi Kuran İrade Açıklamaları

İrade beyanlarından zaman itibarıyla önce yapılanma öneri, öneriye karşılık teşkil eden sözleşmenin kurulmasına yol açan irade beyanına ise kabul denir.

Öneri: Sözleşme en basit şekliyle taraflardan birinin teklifte (öneride) bulunması ve karşı tarafın (muhatabın) bu öneriyi kabul etmesiyle kurulur.

Önerinin İçermesi Gereken Asgari Unsurlar : Önerinin beyanda bulunanın bağlanma iradesine ilaveten kurulacak sözleşmenin esaslı noktalarını da içermesi gerekir çünkü sözleşmenin asgari içeriğini oluşturan objektif ve sübjektif esaslı noktalarını içermeyen bir irade açıklaması muhatap tarafından kabul edilse bile sözleşme kurulmuş olmaz.

Önerinin Bağlayıcılığı: Hazırlar arasında ve hazır olmayanlar arasında olmak üzere ikiye ayrılarak değerlendirilir.

Hazırlar arasında ; önerinin bağlayıcı olması, kural olarak geri alınamayacağı ve tek taraflı değiştirilemeyeceği anlamına gelir.

Hazır olmayanlar arasında , öneri hazır olmayan birine yapılmışsa, geri alma açıklamasının muhataba öneriden önce varıp varmadığı araştırılır.

Kabul: Sözleşmeyi kuran irade açıklamalarından zaman itibarıyla sonra yapılanına kabul diyoruz. Kabul de öneri gibi sözleşmenin kurulması isteğini kesin biçimde ortaya koyan, tek taraflı bir irade açıklamasıdır ve önerene yöneltilmesi gerekir.

Sözleşmenin Kurulması

“Sözleşme, tarafların iradelerini karşılıklı ve birbirine uygun olarak açıklamalarıyla kurulur.” (TBK m. 1/1). Kanun koyucu iradelerin değil beyanların uygunluğunu aramıştır.

Teyit Mektubu : TTK m. 21/III hükmünde teyit mektubuna 8 gün içinde itirazda bulunulmamış olmasına, taraflar arasında mektupta belirtilen içerikle bir sözleşmenin kurulmuş sayılması hukuksal sonucu bağlanmıştır.

Tarafların Sözleşmenin Görüşülmesi Aşamasındaki Yükümlülükleri : Dürüstlük kuralı, sözleşme görüşmeleri sırasında taraflara belirli yükümlülükler yükler. Bunların ilki, sözleşmenin yapılması için ciddi bir niyetle görüşmelere katılma yükümlülüğüdür.

İlan Yolu ile Ödül Sözü Verme: Ödül sözü veren, bu yöndeki tek taraflı irade açıklamasıyla borç altına girmiş olur ancak bu borcun hüküm ifade etmesi için sözün verildiği çevreden birinin edimi yerine getirmesi gerekir.

Ödüllü yarışma : İlan yolu ile ödül vaadinin özel bir şekli olan ödüllü yarışmada, yarışmayı kazanan veya kazananlara ödül verileceği ilan edilir.

Sebebi Gösterilmeden Borç Tanınması ve Vaadi: Borçlu, borcun sebebini açıklamaksızın borcunu tanıyabilir. Sebebi gösterilmeyen borç tanınması veya soyut borç ikrarı denilen bu hukuki işlem geçerlidir (TBK m. 18). Buna göre “A’ya 5.000,00 borçluyum, imza B” şeklinde bir borç tanınması geçerli olur.